

*В.В. Туряниця,
кандидат філологічних наук,
доцент Ужгородського національного університету*

*М.М. Вегеш,
доктор історичних наук,
професор Ужгородського національного університету*

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ХУДАНИЧ: СТОРІНКИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ

(до 80-річчя від дня народження)

На сьогоднішній день доктор історичних наук, професор Василь Іванович Худаніч цілком справедливо вважається одним із найбільш авторитетних вчених і досвідчених педагогів історичного факультету найстарішого вищого навчального закладу в краї. Він один із патріархів не тільки закарпатської, але і всеукраїнської історіографії, без праць якого українська наукова історична спадщина ХХ століття була б значно біднішою. Василь Іванович є одним із небагатьох дослідників історії національно-визвольних змагань закарпатських українців у 30–40 роках, який брав безпосередню участь у тих славних подіях. Отже, наш ювіляр – жива історія.

28 березня 1922 року в закарпатській родині Івана і Ганни Худанічів, які мешкали в селі Сільце Іршавського округу, народився син, охрещений наслівами батьками Василем. Після закінчення п'яти класів народної школи в рідному селі, талановитий хлопчина, що мав вроджений розум, у 1934 році став учнем Берегівської гімназії. Він успішно склав два письмові іспити з української мови та математики і один усний з чеської мови. Згодом В.І. Худаніч відзначатиме, що "у 30-ті роки Берегівська гімназія стала центром українського культурного життя. Вчителі привили нам любов до української літератури та історії України, виховували нас у душі українського патріотизму". Цей дух змінив у 16-річного юнака, коли в жовтні 1938 р. Закарпаття нарешті виборолло автономію і Прага призначила перший автономний уряд.

В період короткочасного існування Карпатської України як автономної, а згодом самостійної держави, Василь Худаніч був уже цілком сформованою у національно-свідомому відношенні людиною. А тому нема нічого дивного, що на початку 40-х років, про що свідчать архівні документи, ми зустрічаємо ім'я ювіляра серед членів юнацької ОУН. Перебування Василя Івановича в цій нелегальній та опозиційній до будь-якої тоталітарної влади націоналістичній організації було зваженим, самостійним і переконливим кроком молодого людини. З нею він, як і тисячі

його ровесників, пов'язував надії на швидке визволення рідної землі. Вже тоді, у далекому 39-му, Василь Худанич був готовий на самопожертву в ім'я незалежності. До речі, наприкінці 80-х років визначний учений був одним із перших в краї, хто активно включився у національно-визвольну боротьбу за здобуття Україною незалежності.

Віденський арбітраж 2 листопада 1938 р. завдав величезної шкоди Чехословаччині та Карпатській Україні. Остання втратила Ужгород, Мукачеву і Берегове з прилеглими до них районами. Віденські рішення значно посилили розпад Чехословаччини як суверенної держави, значно ускладнили соціально-економічне і політичне становище молодої Карпатської України. Уряд Августина Волошина змушений був у надзвичайно короткий проміжок часу евакуювати не тільки державні установи, але й навчальні заклади. Гімназист Василь Худанич разом із своїми однокласниками переїхав у Білки, а згодом до Хуста, де продовжив навчання у місцевій гімназії до 1942 р. Отже, завершувати навчання в гімназії довелося при угорській владі, яка цілком вірно відносила Василя Худанича до "неблагонадійних елементів", вороже настроєних до святостефанської корони.

Маючи атестат зрілості, в якому оцінку за поведінку було виправлено з "відмінно" на "задовільно" (за участь у підпільній роботі), хлопець не зміг влаштуватися на роботу. Над ним нависла небезпека, що буде призваний до угорської армії. Порятунком від неї було знайдено на історичному факультеті Будапештського університету. Декан цього факультету, ознайомившись із атестатом зрілості В.Худанича, здивувався, що у хлопця всі оцінки високі, за винятком поведінки. Навіть екзамен з угорської мови на атестат зрілості В.Худанич склав на "добре". Хлопця прийняли до університету, але декан факультету попередив його, що не потерпить, якщо він і далі буде займатися політикою та підпільною діяльністю. Декан викладав в університеті історію Росії. Так В.Худанич закінчив два курси історичного факультету Будапештського університету.

У 1944 р. Закарпаття було визволено з-під угорської окупації. У зв'язку з цим В.Худанич продовжив навчання на історичному факультеті Львівського університету. У 1950 році він екстерном з відзнакою його закінчує. Здібного студента рекомендували до аспірантури при кафедрі нової і новітньої історії цього вузу. У 1962 році він захистив кандидатську роботу "Революційна боротьба на Словаччині в 1918–1919 роках" і одержав ступінь кандидата історичних наук. У 1973 році – докторську дисертацію "Радянсько-угорське співробітництво в 1945–1965 роках", отримав ступінь доктора історичних наук. Із 1963 року В.Худанич доцент, а з 1975 професор Ужгородського університету.

Педагогічну діяльність В.Худанич почав 12 грудня 1944 року вчителем Берегівської гімназії, де навчався п'ять років. З вересня 1945 р. гімназію перетворено в середню школу №1. У цьому навчальному закладі згодом

працював завучем, а після директором, працював також директором Берегівської середньої школи №4 з угорською мовою навчання. Майже три роки завідував відділом народної освіти Берегівського району. За сумлінну роботу на ниві освіти, за педагогічну майстерність у 1951 році був нагороджений значком "Відмінник народної освіти УРСР", а також грамотами Міністерства освіти України і обласного відділу народної освіти.

Сорок років В.І.Худанич працює в Ужгородському університеті. Починав 1961 року з викладача кафедри загальної історії, потім став старшим викладачем, доцентом і професором. Протягом 20 років завідував кафедрою. 11 років був головою об'єднаного профкому Ужгородського університету. На всіх ділянках роботи віддавався сповна науці, навчанню і вихованню студентів.

З науковими доповідями В.Худанич часто виступав не тільки в Україні, але і в Москві, Ленінграді, Ташкенті, Баку, Мінську, а також за кордоном: в Угорщині (Сегед, Будапешт, Ниредьгаза), в Чехословаччині (Кошиці, Пришево), в США (Нью-Йорк, Чикаго, Клівленд, Глен-Спей), в Канаді (Торонто). Відомий спеціаліст з історії Центральної і Східної Європи, вчений історик, політолог за плідну наукову діяльність нагороджений Орденом Трудового Червоного Прапора, Почесною грамотою Президії Верховної Ради України, підписаною Л.Кравчуком, та значком "Відмінник освіти України" у 1995 році вдруге. 28 червня 2000 р. за вагомий особистий внесок у суспільно-політичний розвиток Закарпатської області та з нагоди 55-ої річниці воз'єднання Закарпаття з Україною йому присвоєно Указом Президента України почесне звання "Заслужений працівник освіти України".

Мудрець сказав: "Душа, в якій немає мудрості – мертва. Але якщо збагатити її учнями, вона оживе, неначе занедбана земля, на яку пролився дощ". 7 аспірантів під керівництвом професора В.Худанича захистили кандидатські дисертації, а окремі й докторські. Він був членом Вченої ради університету, заступником голови і членом Вченої ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій. Зараз він є членом спеціалізованої Вченої ради історичного факультету.

Суверенна Україна вимагає роз'яснення і теоретичного осмислення ряду політичних і культурно-освітніх проблем. Професор В.Худанич очолює колектив політологів в Ужгородському національному університеті, який досліджує "Проблеми формування демократичної, правової Української держави". Під його керівництвом вісім членів кафедри плідно працюють над даною темою, виступають на наукових конференціях Ужгородського університету та за його межами.

Надзвичайно багата і розмаїта наукова спадщина Василя Худанича. Вона вражає широким спектром актуальних історичних, педагогічних, соціально-економічних та правових проблем. У його науковому здобутку дванадцять монографій. Серед них такі: "Радянсько-угорські відносини

1945–1948 років”, “Українська РСР в радянсько-угорському співробітництві” (в співавторстві з професором І.Гранчаком), “За Українське Закарпаття” (в співавторстві з професором В.Маркусем), “Хустська гімназія”, “Берегівська українська гімназія”, “Становлення і розвиток української політичної думки” (співавтори М.Вегеш, В.Боднар), “Історія української державності” (співавтори М.Вегеш, В.Боднар), “Карпатська Січ”, “Закарпаття під Угорщиною в 1938–1944 роках”. До “Історії міст і сіл Закарпатської області” професор В.Худанич написав нариси про Іршаву, Рахів та Арданово. Він входить до редколегії усіх шістьох міжнародних наукових конференцій із карпатознавства, які проведені в Ужгороді та Пряшеві (Словаччина) з 1991 по 2000 рр. В.Худанич один із авторів навчального посібника “Політологія”, який видано в УжНУ в 1999 році. На конкурсах ця праця одержала призове місце. Разом з О.Русином із Будапешта він підготував уже чотири видання “Календаря українців Угорщини”. Понад 250 наукових праць і статей появилось з-під його пера в журналах Чикаго, Москви, Будапешта, Мінська, Нью-Йорка та Торонто, а також в угорській і словацькій пресі. Протягом останніх років професор В.Худанич плідно працює з редакціями газет і журналів України. На їх шпальтах надрукував 185 статей, які відображають погляди В.Худанича-науковця і Худанича-педагога. Вони обгрунтовані й підкріплені документами. Василь Іванович нерідко виступає по радіо і телебаченню з проблем історичних подій на Закарпатті міжвоєнних років та сучасного періоду.

В.Худанич поширює матеріали з історії нашого краю, які написані закордонними земляками, куди вони змушені були виїхати після війни. Це стосується, наприклад, спогадів В.Шандора, В.Маркуся, Ю.Химницья, О.Пекара, О.Данка та інших.

Новим у діяльності професора В.Худанича є видання матеріалів для вивчення історії нашого краю. Серед них документи, що появилися напередодні 60-річчя Карпатської України для вчителів шкіл області. Це дає можливість об'єктивно, аргументовано висвітлювати події 1938–1939 років на Закарпатті. Не менш важливими є і “Матеріали до історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX – поч. XX ст.)”, які видало видавництво “Карпати” – “Гражда” в 2001 році. Це архівні матеріали і документи XIX – поч. XX ст., які містять важливу інформацію про становище національних меншин Австро-Угорщини, розкривають дійсну картину шляхів і методів урядового їх врегулювання, подають відомості про намагання представників тогочасної закарпатської інтелігенції утвердити цивілізовані принципи міжнаціональних відносин. Серед цих документів є звернення священників сучасного Іршавського району сіл Локоть, Доробратово, Загаття, Колодне, Негрово, Велика Локоть, Чорний Потік та інші від 20 липня 1897 р. до єпископа Ю.Фіртака. У зверненні зафіксована дуже смілива думка про долю вірників цих сіл у зв'язку з

модеризацією краю. Професор Худанич написав передмову до цього видання. Наближається до завершення монографія В.І.Худанича, написана в основному на архівних матеріалах США і Канади, під назвою “Світове братство “Карпатська Січ”.

Похвали заслуговують лекції Василя Худанича, які він читає в Ужгородському університеті, в університетах Будапешта, Сегеда, Ниредьгази, Кошиць, Пряшева. Щороку В.Худанич бере участь в 5–6 наукових конференціях, присвячених важливим подіям у житті українського народу. Виступаючи опонентом по кандидатських і докторських дисертаціях, він дав путівку в життя більш ніж 40 дослідникам. Професора Худанича шанують у науковому світі як скрупульозного дослідника, активного громадського діяча. Він член багатьох громадських організацій, у яких обіймає такі посади: заступника голови Української Народної Ради Закарпаття, заступника голови правління ВУТ “Просвіта” ім. Т.Шевченка, член правління Братства Карпатська Січ, член правління товариства Української інтелігенції області, член редакції газети “Погляд” та раду інших. Впродовж багатьох років був членом товариства “Знання”, очолював секції обласного управління, часто виступав з лекціями і доповідями про історичні події та видатних постатей рідного краю.

У громадську і політичну роботу Василь Худанич включився ще в юнацькі роки, будучи учнем 7 класу Хустської гімназії. Тоді він вступив у підпільну організацію “Юнацтво ОУН”. Членами цієї організації були колишні пластуни та прогресивна молодь середніх шкіл краю. Молоді люди вивчали історію України, історію свого рідного краю, підпільники відзначали ювілеї Української держави, читали підпільну газету “Чин”, редактором якої був С.Пап, колишній керівник Пласту на Закарпатті. Головною роботою, яку виконував В.Худанич, була виховна, освітня, національно-освідомлююча. Організація була законспірована. Учасники вважали, що її ніколи не може бути викрито угорською контррозвідкою, яка на Закарпатті мала свій центр саме в Хусті. Проте сама діяльність членів підпільної організації часом видавала себе. Так, 1 листопада підпільники шороку відвідували могили січовиків на Замковій горі, молилися там за героїв, приводили в порядок могили. У другу річницю проголошення Карпато-Української держави підпільники зірвали на Замковій горі в Хусті угорський прапор і вивісили український національний синьо-жовтий. На Красному полі під Хустом, де проходили бої січовиків і хустських гімназистів з окупантами, був поставлений за одну ніч великий дубовий хрест. Усе це привертало увагу угорської контррозвідки. За допомогою німецьких спецслужб підпільну організацію на початку 1942 р. було викрито, а її учасників протягом трьох місяців арештовано. В.Худанич, який щойно склав екзамен на атестат зрілості, теж був заарештований, а разом із ним ще 32 учасники молодіжної підпільної організації з Іршавщини.

Метою підпільної організації, як це значиться у вирокі угорського військового трибуналу від 17 липня 1942 року, було “стосовно території Закарпаття, північно-східної частини Угорщини шляхом проведення широкої пропаганди підготувати цю територію до відірвання, поширювати твердження, що це завжди була українська територія, такою повинна бути, і у відповідності до цього цю територію, якщо потрібно, то шляхом збройного повстання та революції, необхідно відірвати від Угорщини і прислати до України”. І далі: “саме тому крайовий комітет оголосив гостру боротьбу проти угорських окупантів, а газета “Чин” ганебними цькуваннями підбурювала маси проти угорської держави, проти історичних традицій, проти уряду та армії”. 23 червня 1942 року В.Худанича було арештовано і відправлено в Мукачівську тимчасову тюрму “Ковнер”, де після катувань 17 липня 1942 року він був засуджений на 6,5 місяця тюремного ув’язнення, яке відбув в тюрмі Шатороллоуїгелі. Тут він познайомився з істинними патріотами краю, які за українську національну ідею готові були віддати своє молоде життя. Ідеї, в які він вірив і за які боровся, залишилися на все життя. Уряд України прирівняв учасників підпільної боротьби до учасників збройної боротьби під час Другої світової війни.

Довершенням образу цієї особистості є триада цінностей: Людина, Вчений, Педагог. Додамо до цього – ще й патріот. Ця своєрідна постать віддає себе всеціло служінню своєму народові, віддає народові найбільший дарунок, даний йому Господом, – палкий патріотизм, гострий розум, організаційний хист і палке освітянське слово.